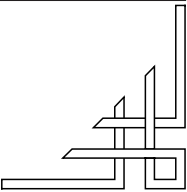

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

УДК 373.2

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.354-358

Олена Гончарук
Olena Honcharuk

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCIES OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN AS A THEORETICAL PROBLEM

У статті викладено, за розгорнутої опори на численні методологічні й методичні джерела, теоретичну програму формування комунікативних компетенцій дітей старшого дошкільного віку, автор робить акцент на необхідності активізації засвоєння засад національної мови.

Ключові слова: комунікація, старший дошкільний вік, мовне виховання.

Однією з найважливіших завдань, на вирішення яких спрямована сучасна освіта, як відповідно до державних освітніх стандартів, так і відповідно до викликів самого життя, знаходиться проблема комунікативного розвитку особистості, в тому числі, звичайно ж, і дитини старшого дошкільного віку. Комунікативні компетенції – одні з базових характеристик особистості, і основа їх формується в ранньому дитинстві. Без своєчасно і правильно сформованих комунікативних навичок дитина не зможе успішно навчатися в школі, встановлювати соціальні зв'язки, що без них неможлива соціалізація особистості тощо. У зв'язку з цим виникають завдання формування теоретичної основи комплексу вмінь, що забезпечують поступове та результативне входження старшого дошкільника в мовне спілкування народу. Відсутність таких умінь ускладнює спілкування дитини з однолітками і дорослими, призводить до тривожності, порушує ритм навчання.

Дитина повинна оволодіти основами мовної діяльності і культурою усного та писемного мовлення, вміти користуватися рідною мовою відповідно до різних ситуацій. Це є особливо актуальним у контексті нагальної суспільної потреби усвідомлення мовного виховання як однієї з найважливіших основ формування комунікативної особистості. Тому слід структурувати цю проблему, конкретно позначивши як напрям і характер формованих знань, умінь і навичок, так і передбачувані результати. Зокрема, важливо зуміти орієнтувати дитину на ефективність мовної поведінки в контексті соціальної взаємодії – з урахуванням перспективи зростання її власної особистості, розвитку природних задатків і розширення потенційних можливостей самореалізації.

Методологічною і теоретичною основою дослідження мають стати фундаментальні принципи соціології та філософії, які розглядають людину як найвищу цінність суспільного розвитку й стверджують провідну роль спілкування в становленні і розвитку особистості. Тут слід взяти до уваги не лише загально дидактичні положення про формування умінь і навичок та теоретичні розробки в галузі педагогічних технологій, й а також основоположні практичні принципи формування комунікативних компетенцій. Вони обґрунтовані в творах таких

вітчизняних й, почасти, зарубіжних дослідників, як Б. Баєв, І. Бех, О. Денисенко, М. Лісіна, І. Синиця, В. Семиченко, М. Вашуленко, Г. Леушина, Т. Пироженок та ін. Опорними методами дослідження мають стати *педагогічний експеримент* (константувальний або навчальний) та *бесіда, спостереження й аналіз мовної діяльності* дітей.

Сучасна педагогіка широко спирається на психолого-педагогічні дослідження, що обґрунтовують сутність і спрямованість формування комунікативних умінь у розвитку дитини дошкільного віку. В основі тут лежить концепція діяльності, розроблена свого часу класиками в цій сфері А. Леонт'євим [9] та Д. Ельконіним [7] і суттєво розвинена згодом І. Вигодським [4], М. Лісіною [10], А. Рузькою [16] та А. Самохваловою [17]. У цих дослідженнях, у яких особливу увагу було приділено розвитку комунікативних компетенцій на етапі переходу дитини до навчання в школі й встановлено, що комунікативні вміння сприяють психічному розвитку дошкільника, впливають на загальний рівень його діяльності. Саме розвиток комунікативності є пріоритетним напрямом забезпечення наступності дошкільної та початкової загальної освіти, умовою успішності в навчанні. При цьому деякі дослідники розглядають проблеми формування комунікативних компетенцій як в дискурсах суб'єктивно-психологічних причин, так і в контексті фізіологічних зрушень [6 та ін.]. Особливо актуальні дослідження розвитку комунікативних навичок у дітей із загальним недорозвиненням мови.

Низка наукових досліджень, так само як і практичних посібників, з'явилося останнім часом на тему різноманітних методів формування комунікативних компетенцій у дошкільнят. Так, загальні поради та практичні вправи викладені Л. Чернецькою [20], Л. Ліда розглядає формування комунікативних умінь через сюжетно-рольові ігри [8], а Л. Мунірова – через дидактичні ігри [12]. Але при цьому варто зацентувати усе ще малодосліджену проблему осмислення комунікативної компетенції як здатності користуватися національною мовою і мовою. Також є нагальним завданням позбуватися реліктів радянського підходу до проблеми й достатньо критично ставитися до напрацювань у цій сфері, які фактично грають роль “класичних”, особливо ж якщо йдеться про російські джерела. Так, у фундаментальному й, у цілому, доброякісному підручнику Г. Андреевої (Москва, 2003) містяться доволі непевні міркування про відносну вартісність марксистсько-ленінської ідеології та про небезпеку заміни її якоюсь іншою ідеологією (див. “Передмову”).

Об'єктом дослідження мають стати діти старшого дошкільного віку в процесі формування основних комунікативних навичок. Саме тоді дитиною вперше свідомо сприймається проблема Я та Інший. Головною метою такого дослідження має стати вивчення закономірностей і особливостей формування у дітей *емпатії* – здатності до розуміння чужої особистості і її особливих проблем; вміння оцінювати і передбачати поведінку оточуючих людей, морально коригувати власні і чужі позиції, готовності вчитися на чийось помилках і, при необхідності, впливати на інших.

Наступним етапом дослідження має стати *розгляд способів впровадження в свідомість старшого дошкільника усвідомленого прагнення до практичного освоєння основних ракурсів комунікативної компетенції*: мовно-мовленнєвого (система мови і початки лінгвістики), риторичного (сума прийомів самовираження і переконання), дискурсивного (логічність, зв'язність, цілісність висловлювання), стратегічного <компенсаторного> (заповнення прогалін у знанні рідної та іноземної мови) і, нарешті, культурологічного <соціокультурного> ракурсу (національна природа мови як дару, заповіданого предками). Особливо ж це спрямовує до уважного вивчення особливостей шляхів і методів формування комунікативної компетенції дошкільників із загальним недорозвиненням мови.

Викладач повинен почати з ґрунтового аналізу психолого-педагогічної літератури, пов'язаної з формуванням комунікативних компетенцій у дошкільнят. Далі об'єктом його уваги стає вивчення рівня формування комунікативних навичок у старших дошкільників, а також шляхів реалізації організації процесу дошкільного навчання на основі компетентнісного підходу. Закономірно постає й питання про аналіз шляхів впровадження в практику формування

комунікативної компетенції дитини адаптованих досягнень сучасних гуманітарних наук, зокрема – результатів новітніх психолого-педагогічних досліджень. Не обійтися тут і без обліку практичного досвіду працівників дошкільної освіти в сфері формування комунікативної компетенції. Лише такий фундамент дає можливість для розробки сучасних форм організації поетапного формування комунікативних умінь старших дошкільників.

Головним завданням тут є розвиток і поглиблення комунікативної культури дитини, яка повинна засвоїти елементарні постулати риторики і використовувати їх на практиці (установка на впевнене володіння словом, на переконання співрозмовника, на чистоту мови і використання логіко-емоційних чинників).

Це зумовлює необхідність підготовки дитини до вільного використання отриманих знань, умінь і навичок для вирішення конкретних життєвих проблемних ситуацій. Очевидна також потреба активізації розвитку особистості дитини та її вміння співпрацювати з іншими дітьми шляхом гри – в ході навчальних занять і організації дозвілля, гурткової роботи тощо. Безумовно, що все це зумовлює зміну функцій дошкільних заходів [5, с. 4]. Вірно зазначає Т. Піроженко: “Система ціннісних орієнтацій виступає регулятором активності дитини, дозволяє старшому дошкільнику ініціювати вияв власних інтересів в різних видах діяльності, самостійно та наполегливо досягати нових значимих цілей, керуючись засвоєними цінностями, відображуючи таким чином, певний рівень суб’єктної активності” [15, с. 135].

І, нарешті, повторюємо, що вкрай необхідно врахувати специфіку розвитку здатності до комунікативної компетентності у дітей-інвалідів з обмеженими можливостями – тих, хто страждає на розумову відсталість, на мовні розлади або на такі порушення здатностей до спілкування, як сліпота, туговухість тощо. [11]. Тут буде корисним розгорнутий опис експериментальної соціалізації шляхом формування комунікативної компетенції дошкільників із загальним недорозвиненням мови.

Загалом духовним орієнтиром усього педагогічно-виховного процесу є формування гуманістичного світогляду. Як зазначає І. Бех, “Основними цінностями гуманістичного особистісно-орієнтованого виховання виступають людина, яка вирощує й виховує в собі особистість; творчість як механізм розвитку людини культури; духовність як показник цього розвитку. У кінцевому рахунку, активно сприймаючи педагогічний керований виховний вплив як соціальну детермінанту власної само зміни, вихованець має набути практики людяності, котра розуміється передусім у культурному і морально-духовному сенсі” [1].

Отож, в ідеалі кожна дитина повинна оволодіти основами мовної діяльності і культурою усного та писемного мовлення, вміти користуватися рідною мовою відповідно до різних ситуацій. Це є особливо актуальним в контексті нагальної суспільної потреби усвідомлення мовного виховання як однієї з найважливіших основ формування комунікативної особистості. Тому слід структурувати цю проблему, конкретно позначивши як напрям і характер формованих знань, умінь і навичок, так і передбачувані результати. Зокрема, важливо орієнтувати дитину на ефективність мовної поведінки в контексті соціальної взаємодії – з урахуванням перспективи зростання її власної особистості, розвитку природних задатків і розширення потенційних можливостей самореалізації.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно-орієнтована модель ... Електронний ресурс. Режим доступу: library.udpu.org.ua > [psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu](#) > [vupysk_21](#).
2. Богуш А.М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Харків : “Ранок”, 2011. 176 с.
3. Вашкуленко М. С. 1. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за наук. ред. М.С. Вашкуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. Т. 2. М. : Педагогика, 1982. 504 с.

5. Денисенко О.І. Развитие навыков коммуникативности у детей дошкольного возраста. Черкасы : ЧОПШПП ЧОР, 2012. 32 с.
6. Емельянов Ю.Н. Теория формирования и практика совершенствования коммуникативной компетентности: Автореф. дис. докт. психол. н. Л. : ЛГУ, 1991. 38 с.
7. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
8. Лида Л.В. Специфика общения в сюжетно-ролевых играх: Старший дошкол. Возраст // Дошкольное воспитание. 1981. № 5. С. 34-36.
9. Леонтьев А.А. Слово в речевой деятельности: Некоторые проблемы общей теории речевой деятельности. М. : Наука, 1965. 245 с.
10. Лисина М.И., Капчеля Г.И. Общение со взрослыми и психологическая подготовка к школе. Кишинев : ШТИИНДА, 1987. 136 с.
11. Марченко І.С. Діагностика комунікативних здібностей дітей із ТПМ // Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Сер. 19. Корекційна педагогіка та соціальна психологія. Зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. Драгоманова, 2012. № 21. С. 17.
12. Мунирова Л.Р. Формирование у младших школьников коммуникативных умений в процессе дидактической игры: Дис. на соиск. уч. степ. канд. пед. наук. М. : Моск. пед. ун-т. 1993. 205 с.
13. Обухова Е. Коммуникативные игры с детьми и родителями // Ребенок в детском саду. 2010. № 5. С. 78-79.
14. Петровський А.В. Психологія і час. СПб. : Пітер, 2007. 448 с. (Майстри психології).
15. Піроженко Т. О. Проблема реалізації індивідуального підходу до розвитку дитини в умовах дошкільного віку // Практичний психолог: дитячий садок. 2013. № 10. С. 4-12.
16. Репина Т., Башлакова Л. Воспитатели и дети, их общение // Дошкольное воспитание. 1989. № 10. С. 63-65.
17. Рузская А.Г. Развитие общения ребенка со взрослыми и сверстниками // Психология дошкольника: сб. М., 2000. С. 5-19.
18. Самохвалова А.Г. Коммуникативные трудности ребенка: проблемы, диагностика, коррекция. СПб. : Речь, 2011. 432 с.
19. Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции. М. : Лабиринт 2004. 320 с.
20. Чернецкая Л.В. Развитие коммуникативных способностей у дошкольников: практическое руководство для педагогов и психологов дошкольных образовательных учреждений. Ростов н/Д. : Феникс, 2005. 256 с.

The article presents the theoretical program of the formation of communicative competences of senior preschool children, with a strong emphasis on numerous methodological sources and with the author's emphasis on the necessity of intensifying the acquisition of the principles of the national language. The article raises the topic of the importance of the child's acquisition of communicative skills, without which successful schooling, establishing social relations and general socialization of the individual is impossible. In this regard, the problem of forming the theoretical basis of a complex of skills that ensure the gradual and effective entry of the senior preschooler into the language communication of people is vital. The lack of such skills complicates the communication of the child with peers and adults, leads to anxiety, disrupts the rhythm of learning. The child must master the basics of language activity and the culture of oral and written speech, be able to use his native language according to different situations. This is especially relevant in the context of the urgent public need for awareness of language education as one of the most important foundations of communicative personality formation. The methodological and theoretical basis of the research should be the fundamental principles of sociology and philosophy, which regard man as the highest value of social development and affirm the leading role of communication in the formation and development of personality. It is the development of communication that is a priority for ensuring the continuity of preschool and primary general education, a condition for success in learning. This article also considers the need to take into account the specificity of the development of communicative competence

of children with disabilities – those with mental retardation, language disorders, or such impairments in communication skills as blindness, hearing loss, and others. This study concludes that ideally every child should master the basics of language activities and the culture of oral and written speech, be able to use their mother tongue in accordance with different situations.

Key words: *communication, senior preschool age, language education.*

УДК 37.091.12:008-051:81'243

DOI: 10.32626/2309-9763.2019–27.358-361

Оксана Городиська
Oksana Gorodyska

МЕТОДОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

METHODOLOGICAL CULTURE AS AN IMPORTANT FACTOR OF MODERN FOREIGN LANGUAGE TEACHER FORMATION

В статті обґрунтовано необхідність формування методологічної культури майбутнього вчителя як важливого чинника становлення сучасного вчителя іноземної мови. Методологічна культура є найвищим показником його професійної готовності в сучасній освітній парадигмі. Методологічна культура – це особлива форма діяльності педагогічної свідомості. Вона побудована як методологічна траєкторія формування особистісно-професійного самовизначення.

Ключові слова: *методологічна культура, методологія, освітня парадигма, педагогічна діяльність, компетентність.*

Модернізація освітньої системи, яка зараз на часі, на передній план виносить питання формування методологічної культури вчителя, здатного самостійно конструювати простір своєї педагогічної діяльності. На сучасному етапі неможливо вирішувати проблеми та завдання освітнього процесу середньої та вищої школи звичними способами. Школа, як і заклади вищої освіти, вимагають фахівців, які володіють методологічною компетентністю. Тому в останні десятиліття методологічні аспекти педагогічної освіти були об'єктом дослідження науковців. Становлення та формування методологічної культури вчителя іноземної мови є обов'язковою та невід'ємною складовою його професійно-педагогічної підготовки. Здобувач вищої освіти повинен вчитися досліджувати свою професійну діяльність, осмислювати та об'єктивно оцінювати ефективність застосованих методів викладання, аналізувати та конструювати результати і зміст освіти, а також усвідомити для себе початкові підходи та принципи такого дослідження.

Для впровадження ефективної професійної діяльності студенту необхідно володіти певними знаннями, вміннями, навичками і здібностями, які також будуть визначати його методологічну компетентність. Проте, необхідно зазначити, що в сучасному педагогічному закладі вищої освіти недостатньо здійснюється цілеспрямована підготовка педагогів до усвідомленого конструювання своєї педагогічної діяльності. Виникають суперечності між гострою потребою педагога у самовизначенні, в усвідомленому виборі своєї професійної діяльності, її конструюванні та відсутністю знань, невмінням здійснювати таку діяльність. Це обумовило проблему – формування методологічної культури педагога, яка розглядається в науковій літературі в рамках філософського, психологічного та педагогічного аспектів. Науковий напрямок у творчості педагога досліджували Є. Баланович, Б. Гершунський, А. Макаренко, В. Сластьонін та ін. Проблема розвитку професійного мислення досліджували В. Зінченко, В. Краєвський, О. Орлов та ін. Предметом дослідження в працях О. Бережної, Є. Бондаревської, Г. Валєєва, С. Кульневич, В. Краєвського, І. Колеснікова стали науково-теоретичні основи формування методологічної культури педагога.